

A szabadkőművesek pedagógiája és a pedagógusok szabadkőművessége

A szabadkőművességet a feltörekvő polgárság alakította szervezetté a 18. század elején. Amint a polgárok kivívták gazdasági téren az őket megillető társadalmi helyüket, joggal formáltak igényt minden területen az egyenlőségre. Londonban, 1717. június 24-én, János-napon szerveződött meg az akkor már működő négy páholy egyesüléseként Anglia Nagypáholya a „Lúdhhoz és Rostélyhoz” címzett fogadóban. Az ott összegyűlt iparosok, kereskedők főként a középkori építőcéhek hagyományaira támaszkodtak. Innen vették még az elnevezésüket is. Csakhogy ők már képletesen voltak kőművesek: nemes céljaik érdekében működtek, gyakorolták a jótékonytságot, erényekben gazdagodtak, szolgálták a haladás ügyét, hazájukat és az egész emberi társadalmat. Önmagukat építették, tökéletesítették és embertársaikat nevelték.

Felkérésükre az egykori építőcéhek fennmaradt „kötelmeinek” felhasználásával *James Anderson* anglikán lelkész elkészítette az összes szabadkőművesre érvényes szabályzatot 1723-ban. Ezt az „alkotmányt” minden szabadkőműves elfogadta. E szerint a szabadkőművesség filozofikus, emberbaráti és haladó intézmény, amelynek minden tagja egyenlő színre, fajra, vagyoni helyzetre, társadalmi állásra, meggyőződésre vagy bármilyen másra való tekintet nélkül. Összejöveteleikről a vallási kérdéseket, valamint a napi politikát kizárják. A haza szolgálatát minden szabadkőműves szent kötelességének tekint. Csak az lehet jó szabadkőműves, aki jó hazafi. Alapkövetelmény az istenhit, de a szabadkőművesség mentes maradt minden vallási megkötöttségtől. Az istenhit jelképeként, minden vallás szent iratát jelölve egy *Biblia* áll az összejövetelek alkalmából az asztalon.

Ezek az eszmék érlelték meg az amerikai függetlenségi háborút, az 1776-os *Függetlenségi Nyilatkozatot*, az 1789-es francia forradalmat, majd az 1795-ben vérbefojtott magyar jakobinus mozgalmat.

Már a 18. században felismerték a nevelés nagy jelentőségét abban, hogy valakiből igazi szabadkőműves válhasson. Budán ekkor olvasóköörökbe tömörülve ismerkedtek meg a szabadkőművesek a francia felvilágosodás eszméivel, beszélgettek az új gondolatokról, képezték saját magukat, tanították egymást.

A 19-20. századi magyar szabadkőművesség ugyancsak nagy figyelmet szentelt a nevelésnek. Több értelemben is. A szabadkőművesek az önnevelést elsőrendű feladatuknak tartották. Másrészt társaikat, sőt az egész társadalmat kívánták nevelni a felismert igazságok fényében.

A pedagógusok hamar megtalálták helyüket a szabadkőművességben, és a szabadkőművesek boldogan fogadták tagjaik közé a hivatásos nevelőket, még tagdíjat sem fogadtak el tőlük. Felmérték a nevelők fontosságát a jövő nemzedékekre gyakorolt hatásukban.

Már *Festetich György gróf*, (1755-1819) aki szabadkőművesi néven alapította meg a Helikont Keszthelyen, azonnal megszervezte a Georgikont is, az első magyar mezőgazdasági akadémiát.

Az 1848-49-es szabadságharc után *dr. Lewis Lajos* nyelvtanár honosította meg ismét Magyarországon a szabadkőművességet. Érdemeinek elismeréseképpen több páholy választotta tiszteletbeli tagjává, így Sopronban is. Ebben a rohamosan fejlődő iskolavárosban a 19. század hetvenes éveiben már erős polgárság élt. Az 1869-ben alakult „Zur Verbrüderung” (Testvérüléshez) páholy tizennégy alapító tagja közülük került ki. Négyen a város evangélikus líceumának, illetőleg teológiai szemináriumának tanárai voltak. *Király József Pál* az evangélikus szeminárium igazgatója, *Fehér Samu*, *Poszvék Gusztáv* és *Thiering Károly* az evangélikus líceum tanáraként jelölte ki a német nyelvű páholy ha-

tározott magyar nemzeti irányát. Még a páholy nevét is fokozatosan megmagyarosították. Előbb felváltva használták a német mellett a magyar „Testvérülés” elnevezést, aztán a német megjelölést teljesen elhagyták.

A páholy elsőrendű feladatának tekintette a testvériség ápolását: családias légkör alakult ki köreikben, akárcsak egy jó osztályközösségben. Tagjai ismerték egymás magánéletét, együttéreztek egymással örömben és bajban. A páholy keretein belül is tartottak előadásokat mindenféle tárgykörből. Az előadottaknak rendszerint volt valamilyen kapcsolata az időszerű gondokkal, és nemegyszer cselekvésre ösztönözte a hallgatóságot.

Kapcsolatokat tartottak az egész magyar szabadkőművességgel, és több, környékbeli városban alapítottak „leánypáholyt”. Pezsgő élet folyt a városban, ami vonzotta a legkíválóbbakat. Az evangélikus líceumnak szinte a teljes tantestülete belépett a páholyba, és más iskolákból is jöttek új tagok a tantestületekből.

Az alapítás évében többezer kötettel megnyitották az ország első népkönyvtárát, melynek látogatása díjtalan volt. A kölcsönzők valósággal megostromolták az ingyenesen dolgozó könyvtárosokat és a páholy többi tagját. Az induláskor 57%-nyi német nyelvű állományt magyar könyvekkel egészítették ki. Utóbb a magyar kiadványok kerültek túlsúlyba. Évekkel később, amikor Sopron városa kölcsönkönyvtárat akart indítani, a szabadkőművesek az egész virágzó intézményt ajándékba adták át a városnak.

A „Népgyermekkert” megalapítása is az elsők közé tartozott az országban. Nem sajnálták a költségeket arra, hogy a legkitűnőbb óvónőket alkalmazzák, akik nemcsak képzetek voltak, de járatosak a magyar és a német nyelvben is. Legfontosabbnak az „otthonias” légkört és a szakszerűséget tartották. A gondjaikra bízott gyermekek rendszeresen tanultak, és ezzel párhuzamosan kertészkedtek, háziiparral foglalkoztak.

Megszervezték Sopronban az egész magyar szabadkőművesség intézményeit: a Rabsegélyező Egyesület, az Anya- és Csecsemővédő Egylet helyi fiókjait. A soproni páholy ezt is a pedagógia oldaláról közelítette meg: negyven rabot tanítottak meg írni-olvasni. Elaggott, magatehetetlen emberek részére a páholy Szeretetházat létesített, és azt nagy áldozatkészséggel fenntartotta.

A páholy nagyszámú tanár tagjának kezdeményezésére támogatták a Széchenyi Társaságot. Ez az ifjúsági mozgalmak segítésére jött létre. Egyúttal az iskolai oktatást is korszerű irányba igyekezett terelni a páholy.

1901-ben a páholy neve „Széchenyi-re változott. Tagjai ezzel hitet tettek magyarságuk mellett. A páholy nyelve teljesen magyarrá vált. *Dr. Veszprémi Vilmos* tanár, a páholy titkára felolvasást tartott a páholy névadójáról, *Balogh István* tanfelügyelő, költő saját ódáját adta elő Széchenyiről, „a melyben őt, mint az emberi és hazafias erények mintaképét dicsőíti”.

Geleji Frigyes, az evangélikus iskola tanítója „hazafias, erkölcsi és pedagógiai szempontból a convictusok felállítását szükségesnek tartotta”. Hamarosan létre is hozták a diákotthont. 1903-ban munkásgimnáziumot alapított a páholy, nem sokkal a fővárosi munkásgimnázium megindítását követően. Az első világháborúban a hadiárvák, a fronton harcoló katonák gyermekei számára létrehozta a páholy a Soproni Munkások Gyermekei Egyesületét, melynek napközi otthonát a szabadkőművesek közeli nőrokonai látták el, 1916-tól pedig saját kezelésű hadikonyhát működtettek.

Mindez kivívta az eredetileg szabadkőműves-ellenes város polgárságának elismerését. Szívesen csatlakoztak a páholy kezdeményezéseihez, még a páholyház felépítéséhez is hozzájárultak anyagilag.

A páholy a nemzeti érzés ébrentartásával sokat tett a közvélemény irányításában is. A Trianon utáni népszavazás eredménye jórészt a szabadkőműveseknek, azok neveltetésének köszönhető „a leghűségesebb városban”.

Más iskolavárosokban is megalakult a tanárok vezette szabadkőműves páholy. Eperjesen főként az evangélikus jogakadémia tanárai alkották a Thököly Imre Szabadkőműves Kör, Besztercebányán az evangélikus gimnázium tanárai lettek a „Felvidék” páholy tagjai, Zilahon a református Wesselényi Kollégium tantestülete a kolozsvári „Unio” páholy tagjaként alapította meg *Kincs Gyula* igazgató vezetésével a Wesselényi Szabadkőműves Kör, és még hosszasan sorolhatnánk a példákat.

Ezeknek a tanároknak – a soproni „Széchenyi” páholyban látottakhoz hasonlóan – nem választható külön a szabadkőművesi és a pedagógiai tevékenysége. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a soproni „Széchenyi” páholyban külön pedagógus-szabadkőműves összejövetelt rendeztek az evangélikus líceumban tartott országos evangélikus tanári értekezlet idején.

A pedagógusok szabadkőműves mozgalmait országosan az összesen mintegy hat-száz tagot anyakönyvező budapesti „Könyves Kálmán, az Előítéletek Legyőzéséhez” nevű páholy szervezte. Ez a páholy az 1872-ben történt megalakulását, a kezdeti, szervezési feladatokat követően – más emberbaráti tevékenysége mellett – elsősorban a gyerekek és az ifjúság gondjait egyekezett felkarolni. Csakhogy a századfordulótól kezdve ezek a kérdések országosan túljutottak a jótékonykodás szintjén, és egyre inkább az elvi kérdések kerültek előtérbe, sőt politizálódtak.

A „Könyves Kálmán” páholy irányításával diákjóléti egyletek alakultak kezdetben szociális, majd bővítve emberjogi, politikai célzattal. A szabadkőműves diákinternátusok sem maradtak meg a tanulókról való gondoskodásnál, hanem „szabadkőműves szellemű fejlődésüket”, haladó elvekkel való megismertetésüket is biztosították. Így jutottak el a pedagógusok szervezéséhez, a radikális követelése miatt később betiltott Magyarországi Tanítók Szabad Egyesülete megalakításához, a nagyváradi szabadkőműves vándorgyűlés megbízásából a következő pedagógus-szabadkőműves találkozó szervezéséhez és az Új Korszak című radikális irányzatú lap megalapításához. Így vált a tanító- és tanármozgalmak egyik elismert vezetőjévé a „Könyves Kálmán” páholy.

A páholy pedagógiai tevékenységében minden tag lehetőségeihez, képességeihez mértén részt vett, még azok is, akik hivatásuknál fogva távol álltak a pedagógiától. A páholy létesítményeként működő pedagógiai intézmények közvetlen irányítását, vezetését természetesen a pedagógus-tagok végezték. A „Könyves Kálmán” páholy tagja volt *dr. Beke Manó* (1862-1946) a Budapesti Műszaki Egyetem nagynevű matematika professzora, aki 1916-ban, több fontos tisztség betöltése után, a páholy választott vezetője, „főmestere” lett. Beköszöntőjében a szabadkőművességet „a társadalom nevelől intézményének” nevezte. A szabadkőművesek fontos szerepére a társadalomban akkor ébredhetünk rá – mondta –, ha átgondoljuk, milyen sivár és hideg lenne a világ a szabadkőművesi intézmények nélkül. Beke Manó mindent a neveléssel akart megoldani: kereskedelmet, gazdaságot, közigazgatást, kulturális fejlődést, és főként a gyűlölködés megszüntetését, a háborúk elkerülését, az örök békét. A szabadkőművesi elvekre épített történelemkönyv megírására pályázatot javasolt. Elsőként vetette fel, hogy a győztes hadvezérek helyett inkább a „béke hőseit” kellene példaképpen állítani. Ezért az emberiség érdekében munkálkodók, a nemzetek közötti megértést kiemelkedő eredményekkel építő emberek részére kívánt díjat alapítani. Beke a női egyenjogúságnak is korát megelőzően híve volt. A szabadkőművesek szervezte Szabad Líceumban tartott előadásai közé olyan algebraórákat iktatott be, amelyek „csak nőknek” szóltak. Az ugyancsak szabadkőművesi létesítésű Anya- és Csecsemővédő Intézet keretében megszervezte a csecsemők tejjel való ellátását, a rászorultaknak teljesen ingyenesen. A csecsemőgondozásról felviágosító előadásokat rendezett. A baráti összetartozás ápolására létesítették az Iskolatársak Szövetségét, a mai „öregdiákok egyesületeinek” elődjét. Először Beke Manó szervezett ilyen egyesületet abban a középiskolában, amelyben kezdőként tanított.

Szabadkőművesi munkája lett az oka annak, hogy Beke Manót idő előtt megfosztották tanári állásától, és nyugdíjba kényszerítették. Ma a Bolyai János Matematika Társaság a legkiválóbb tanárok részére ítéli oda évente a megtisztelő Beke Manó-díjat.

A „Könyves Kálmán” páholy tagjaként kezdte meg szabadkőművesi tevékenységét *dr. Balassa József* (1864-1945) a magyar nyelvtudomány egyik legjelesebbje. 1914-ben, több fontos tisztség betöltése után a páholy főmesterévé választották. Még középiskolai tanár korában ő indította meg a Vándordiak mozgalmat a szabadkőművesek támogatásával. Ez az országismertetési diákmozgalom hasznos tudnivalókkal gazdagította a gyerekeket, és hazafiságra nevelte őket. Nem sokáig viselte Balassa József a főmesteri megbízatást, mert *dr. Bókay Árpád* orvosprofesszor nagymesterége idején hamarosan az egész magyar szabadkőművesség helyettes nagymestere lett.

1915-ben Balassa József vezetésével alakult meg a szabadkőművesek Békebizottsága. Balassa kiterjedt tevékenységet folytatott a béke előkészítése érdekében, s az ő irányítása alatt magyar szabadkőműves megbízottak tárgyaltak a külföld szabadkőműveseivel egy nemzetközi szabadkőművesi kongresszus előkészítése ügyében. A kormányok merev elzárkózásán múlt, hogy csak a szövetséges országok szabadkőművesei tudtak összejönni, mert a többiek nem kaptak beutazási engedélyt. A Trianon után elszakított területek magyar szabadkőművesei csakis az 1920-ban betiltott magyar szabadkőművességtől, elsősorban Balassa Józseftől várhattak – és kaptak is – támogatást. Ekkor ugyanis Bókay Árpád halálát követően Balassa József vette át a betiltott magyar szabadkőművesség irányítását. Az egész világ szabadkőművessége elismerte és nagyra értékelte a magyar szabadkőművesség haladó, felvilágosult, önfeláldozó munkáját. 1946-ban az újjáalakult magyar szabadkőművesség Balassa Józsefről páholyt nevezett el.

Ugyancsak a „Könyves Kálmán” páholyba nyert felvételt *Gerő Andor* (1882-1962) tanító, az 1920-ban betiltott páholy utolsó titkára. Gerő Andor mindenben együttműködött Balassa Józseffel az illegalitásban. 1945 és 1950 között az egész magyar szabadkőművesség főtitkára lett. A páholyok megszervezésében hihetetlen nagy munkát végzett itt-hon, az 1950-es betiltást követően pedig külföldön. A páholyok munkáját is ő irányította. A tengerentúlon több páholyt alakított a magyar szabadkőművesekből. Halálát követően egykori páholyát róla nevezték el.

A „Könyves Kálmán” páholynál is radikálisabb gondolatokat képviselt a budapesti „Comenius” páholy, mely 1886-ban alakult, s tagjai legtöbbször pedagógusok voltak, ezért választották ezt a páholynevet. Ennek a páholynak a támogatását kérte a szabadkőműveségen belül a Galilei-kör. A „Comenius” páholy felhívására a legtöbb páholy segítette az egyetemi ifjúság szellemi fejlődését szolgáló, kitűnő előadókkal megszervezett előadásokat rendező egyesületet; a legnagyobb összeget is a „Comenius” páholy adta.

Pfeiffer Ignác (1867-1941) a Műszaki Egyetem kémia tanára, a Magyar Kémikusok Egyesületének elnöke, a diákok körében igen népszerű, nagy tudású tanár vonzotta a Galilei-körbe az egyetemistákat. Pfeiffer eredményes szabadkőművesi tevékenységét jelzi az is, hogy a „Comenius” páholy főmesterévé választották. Jótékonyági szervezetként alapították az „Amphiesis” felnőtt szegényeket felruházó egyesületet, jótékony női foglalkoztató műhelyt létesítettek a háború alatt, s a munkanélküli iparossegédek egyletét támogatták.

Pfeiffer Ignác vezető szerepet játszott a páholy irányítása alatt működő Lakók Szövetségében. A világháborúban frontszolgálat közben elhunyt egyetemi hallgató fia emlékére nagyösszegű alapítványt tett tehetséges egyetemisták támogatására. A szabadkőművesi Békebizottság megbízásából fontos külügyi feladatot oldott meg a német és francia szabadkőművesek kibékítése során, ezzel öregbítette a magyar szabadkőművesek tekintélyét.

A szabadkőművesség megismertetése céljából írta *Arató Frigyes* (1859-1944) matematika-fizika tanár leánygimnáziumi igazgató *A szabadkőművesség* című hézagpótló munkáját. A szegedi „Árpád, a Testvériséghez” nevű páholy élén oroszánrésze volt a páholy felvirágoztatásában, és a délvidéki szabadkőművesi körök és páholyok megalakításában, a szegedi közegészségi és kulturális létesítmények életrehívásában és fenntartásában.

A magyar szabadkőművesség főtörténésze, *Szalay Károly* (1859-1938) a Budapesti Lónyay utcai Református Gimnázium latin-görög szakos tanára Aczél Gáspár álnéven írta szabadkőművesi műveit.

Dr. Benedek Marcell (1885-1969) a budapesti „Deák Ferenc, a Testvériséghez” nevű páholyba friss szellemet hozott 1910-ben történt felvételekor. Újszerű pedagógiai elveit az iskolai oktatáson kívül is megvalósította. A páholy Benedek Marcell javaslatára alapította az ingyenes népkönyvtárat, amelyet magyar-német szakos tanárként ő maga vezetett, s melynek munkájába – akkor még szokatlan módon – bevonta a páholy tagjainak nőrokonait is. Kedves tanítványának, a fokozatosan megnyomorodó tehetséges kisfiúnak szomorú sorsára mint igazi tanár felhívta a páholy, és a páholy alapította Nyomorék Gyermek Otthonának figyelmét. Benedek Marcell Balassa József nyomdokaiba kívánt lép-

ni, amikor 1949-ben az egész magyar szabadkőművesség nagymesterévé választotta őt. Magas színvonalú oktató előadásai, tanulmányai, az akkoriban rendezett gyönyörű művészi előadások és képzőművészeti kiállítások sora biztosította a magyar szabadkőművesség egyik legnehezebb korszakában a páholyok virágzását. Az 1950-ben történt betiltást követően Benedek Marcell személye tartotta össze a szétszilált magyar szabadkőművességet. Úgy csoportosultak köré a titokban működő szabadkőműves barátok, a „testvérek”, mint a jó osztályfőnök köré osztályának diákjai.

BERÉNYI ZSUZSANNA ÁGNES

Az olvasás korszerűsége?

Olvasáskutatói eredményeken töprengve

A televízió, de különösen a műholdas csatornák és a video elterjedése után alapvetően megváltozott az olvasás, a nyomtatott betű (s tegyük hozzá, egyáltalában az iskola) funkciója, jelentősége. Az íráshoz kötött ismeretszerzést akár korszerűtlennek is ítélnénk, hiszen már nem a könyv őrzi kizárólag a „felnőtt világ titkait”, nem az írásbeliség hordozza döntően a tudást. Itt vannak helyette a bármely életkorban titkokat leleplező, részletgazdag, rohanó képek, melyeknek morális, intellektuális és érzelmi feldolgozása többnyire a magányos kiskorúra bízatik, miután rendszerint éppen a magány keltette szorongás oldása céljából ült a varázsdoboz elé. A hangfüggöny, az emberi arc látványa, a pezsgő párbeszédnek egymásutánja valóban meghozza a feloldódás élményét, s ráadásul az ismeretek jól tagolt, gondosan szerkesztett képi megjelenítése is tengernyi információval gazdagíthatja a gyerekek és fiatalok gondolatrendszerét, világképét, tudását.

A képi kultúra, a látvány, a televízió előnyeit nem tagadva, mégis miért kell szólnunk az olvasás korszerűségéről? Első renden éppen a változás tényét nyomatékosítandó. A harminc-negyven évvel korábbi módszerek, ösztönzők ma már jóval kevésbé hatásosak! A spontán motívumok (kíváncsiság, kalandéhség, szórakozásvágy, tudásszomj) többsége inkább a képernyő felé fordítja gyerekeinket, s jóval kevesebben nyúlnak minden különösebb példa vagy ösztönzés nélkül a nyomtatott szóért. Egyetlen példával hadd éljünk! Négy évtizede a valamely fertőző betegség (bárányhimlő, kanyaró, diftéria) miatt hetekig szobafogságra ítélt kiskamasz szinte szükségszerűen vette körül magát *Verne*, *May*, *Cooper* könyveivel s a zárlat feloldásakor nem csupán maradandó élményekkel gazdagabban, de begyakoroltabb, magabiztosabb olvasási készséggel, árnyaltabb, differenciáltabb szövegértéssel térhetett vissza osztálytársai közé. Manapság a szituáció szinte megismételhetetlen, többek között a képernyő sem engedi.

Pedig ma már nyilvánvaló, hogy az írott ismeretekkel való bánni tudás döntő hatással lehet az egyén továbbtanulási, munkavállalási esélyeire. Illetve, amint azt *Bettelheim* tanár úrtól tudjuk, a mese hallgatása, olvasása varázstükröt tart a befogadó elé, s ebben a varázstükörben ki-ki a saját belső világának legfontosabb elemét látja visszatükröződni. Vagyis a mese (és persze a későbbi „felnőtt mesék” befogadása is) két alapfeladatot lát el. Egyrészt maga a történet, a konfliktusok sora mozgósítja a befogadó tudatállatját, saját vágyképek és félelmek, szorongások, vetülnek rá a mese vásznára, s ezzel mással nem vagy alig helyettesíthető feszültségelvezető, elaboratív szerepe van. Másrészt a mesék, a történetek konfliktusai, azok megoldása alapvető morális üzenetek, s nem kevesebbet, mint az emberiség kulturális örökségét közvetítik. Ezen üzenetek korai befogadása után az olvasók biztosabban tudják, hogy be kell menni az előttünk álló sötét erdőbe, hogy a sánta róka lábából ki kell húzni a tüskét, hogy a csúf vasorrú bábát öreganyáknak